

Szekernyés Tünde

EGY HÁLÓZAT TOVÁBBÍRÁSA

ÉLETEINK. HORVÁTH ANDOR-INVOKÁCIÓK, SZERK. BILIBÓK RENÁTA,
BIRÓ ANNAMÁRIA, SERESTÉLY ZALÁN, BOLYAI TÁRSASÁG –
EGYETEMI MŰHELY KIADÓ – ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET,
KOLOZSVÁR, 2020.

2018-ban hunyt el Horváth Andor esszéíró, egyetemi tanár, szerkesztő, műfordító, és még sorolhatnánk... – ahogy mondani szokás. De, hogy tisztségeit ne csupán felsoroljuk, hanem a mögöttük álló életet és szellemiséget valamiképp megragadjuk, vegyük kézbe az emlékére összeállított kötetet: *Életeink. Horváth Andor-invokációk* cím alatt jelent meg 2020-ban az Erdélyi Múzeum-Egyesület Kiadónál, azzal az eredeti szándékkal, hogy összefoglalja a 2019-es konferencia anyagát, amelyet Horváth tiszteletére rendeztek a BBTE Magyar Irodalomtudományi Intézetén. De ahogy a konferencia sem volt előre tervezett (eredetileg maga Horváth Andor tartott volna előadást ekkor, 75. születésnapja alkalmából), úgy az *Életeink* sem tartotta magát az első elképzelésekhez, és bőven kifeszítette egy konferenciakötet kereteit. A szerkesztők, Bilibók Renáta, Bíró Annamária és Serestély Zalán egyfajta istenhozzádót kívánt összeállítani a szeretett tanárhoz és kollégához, egy olyan gyűjtőhelyet, amely Horváth Andor alakját, munkásságát és – nem utolsósorban – örökségét ragadja meg különböző, szerteágazó műfajokon keresztül.

A kötet négy részre tagolható: *Életeink* címmel került közlésre benne Horváth Andor három önéletrajzi írása, melyeket 2014 környékén kezdett jegyezni, a Kolozsvárról Berekfürdőre történő költözésekor. Ezután olvashatjuk a Láthatatlan Kollégium által szervezett *Mellérendelő beszélgetéssorozat* hat állomásának gépelt, szerkesztett változatát, amelyek az első részhez hasonlóan ebben a kötetben váltak először hozzáférhetővé a szélesebb közönség számára. Ezeket a beszélgetéseket egészíti ki hét, Horváth Andorral készített és korábban már folyóiratokban is közölt interjú, melyek

lehetőséget nyújtanak az esszéíró világlátásának mélyebb megismerésére, a viták során érintett témák alaposabb kifejtésére. A kötet negyedik blokkját képezik azok a szövegek, amelyek a fent említett konferencián hangzottak el tizenegy előadótól, akik valamilyen módon mind kapcsolódnak Horváth Andorhoz.

Kétségkívül nagy vállalás ennyiféle téma és műfaj egybefogása, mely ráadásul folyton a feladat lehetetlenségével szembesít: hogyan lehet hűen megragadni bármit is egy élet munkájából, egy élet során kialakított világlátásból, hogyan lehet megszólaltatni magát Horváth Andort? A szerkesztők ennek a nehézségnek teljes tudatában válogatták össze a szövegeket, és hoztak létre egy olyan térképet, ahol a tájékozódási pontok, referenciák a különböző műfajú szövegekben ismétlődnek, kiegészülnek, és így hagynak lenyomatot egy életről.

A szerkesztési eljárás kétféle olvasási lehetőséget is kínál számunkra: haladhatunk nem lineárisan, a teljesség igénye nélkül szemelgetve ki olyan szövegeket, amelyek érdeklődésünk középpontjában álló témákról szólnak. Például, ha a háborúk működéséről, tipológiájáról, elméleti háttéréről szeretnénk többet megtudni, kinyithatjuk a könyvet a *Mellérendelő* első állomásához. Olvashatunk a román szürrealizmus nyelv- és médiumváltásairól Balázs Imre Józseftől, a férfimosoly lehetséges kutatási szempontjairól Keszeg Annától, Camus-ankétról egy Demény Péter készítette interjúban. Kányádi Andrásnak és Berszán Istvánnak a konferencián elhangzott előadásában Proust fordíthatósága kerül középpontba, Selyem Zsuzsánál pedig az epifánia kérdése öt metamodern regény alapján. Ha egy szerkesztőség belső működése érdekel a rendszerváltás előtti Romániában, leghitelesebb tájékoztató Horváth Andor önéletrajzi írása lehet *A Hét*-ben szerzett tapasztalatairól, a cenzor őrködéséről, vállalt korlátokról, kompromisszumokról és ellenállásról. Már csak e néhány téma felvillantása is mutatja, hogy mi minden férhet és fér bele ebbe a közel négyszáz oldalas kötetbe.

Megkísérelhetünk azonban egy másfajta, a fentitől eltérő olvasási stratégiát is, ha a szerkesztők által meghatározott ösvényen haladunk. Így egymástól távolabb eső részek válnak egymás segédszövegeivé, és sorra nyitják meg az ajtót feltárulkozó összefüggésekre. A kötet elején helyet foglaló önéletrajzi rész a személyes történetek, anekdoták elbeszélése mellett (*Család, Iskola, Diákévek, Lovak* stb.) teret enged az ötvenes évek közhangulatának, majd az *Életeink* 2. és 3. részében a folyóiratszerkesztés körülményeinek ábrázolására. Ismerős nevek tűnnek fel az őszinte, pontos és kimért elbeszélésekben, ismerős helyzetek, melyek hálózatba kapcsolódva nemcsak

(ön)életrajzzá, hanem korrajzzá is válnak. És ez a hálózat egyre csak bővül: a témánál maradva, szemléletes, ahogy Bányai Éva interjúja (*A visszatekintő emlékezetben minden átrendeződik* – Beszélgetés Horváth Andorral) és előadásának írott változata (*Horváth Andor és A Hét*) viszonyul a kötet elején szereplő *Életeink* fejezethez: ha ezeket olvassuk, újabb aspektusok kerülnek kibontásra, az önéletrajzi szövegben megfogalmazottak új szempontokkal egészülnek ki. Sarkalatos közös pontja a három szövegnek a hatalom és (ön)cenzúra kérdése, az egyéni és közösségi magatartásformák működése egy diktatórikus rendszerben, vagy ahogyan korábban az egyetemista Horváth Andor is felteszi a kérdést: „hogyan lehet megtagadni azt, amit nem szabad megtenni, miként lehet szembehelyezkedni azzal, ami kényszerítő erővel nehezedik ránk?” [44.]

„Beszéljünk világosan!” [101.] – hangzik el Horváth Andor utasítása *A Szeku* című fejezetben, mint egy irányjelölő a történetek elmesélésében, és egyetlen járható út, amely egy meghurcoltatásokkal terhelt időszak feldolgozásában előre vezet. Ezekben a részekben esik szó *A Hét* vállalt kompromisszumairól is, a szerkesztők és szerzők által gyakorolt öncenzúráról. Kiderül, hogy mit tehetett egy szerkesztő, ha olyan mondatot talált, amely fennakad a rostán, és az is, hogy hogyan lehetett dicsérő vezércikket írni a belső szabadság megőrzése mellett. A Bányai Éva által készített interjúban ismétlődnek és megerősödnek egyes gondolatok: „A cenzúrát nem a kommunizmus találta ki” [255.] – fejt ki másodsorra Horváth Andor, de az újabb kérdésekre adott válaszok részletesebb képet festenek minderről: itt esik először szó arról, hogy milyen kapcsolat és különbség volt tetten érhető a bukaresti és erdélyi cenzorok esetében, milyen volt a viszony az adminisztratív szempontból vidékinek számító városok (Kolozsvár, Marosvásárhely) és a Bukarestben élő, tevékenykedő értelmiségiek között.

Bár esélytelen vállalkozás lenne a kötetbe foglalt összes előadásról, beszélgetésről szót ejtenem, a fent körvonalazott, (legalább) három, egyazon témát más szögből megközelítő szöveg között létrejövő kölcsönhatás, kiegészítőjellel többször visszatér: az egyetem (és Egyetem) szellemisége, a Proust-, illetve Camus-fordítások is mindegyre előkerülnek más-más konfigurációkban.

Mostanáig főleg olyan szövegek kerültek középpontba, amelyekből Horváth Andor észrevételei, világszemlélete közvetlenül, saját szavain keresztül (önéletrajz, interjú, beszélgetés) válik megismerhetővé. A kötet azonban számos olyan írást is tartalmaz, ahol maga Horváth Andor a téma, akinek gondolkodása egy tanítványra, kollégára tett hatásán keresztül lesz

hozzáférhető. Demény Péter így kezdi a róla szóló előadását (*Saját szövege margóján. Arcképvázlat Horváth Andorról*): „szelleme örökmozgó volt, gondolkodása mélyen járó” [285.], és két fordításkötete kapcsán beszél a figyelem módozatairól, amelyek bár sokkal inkább a kételkedés mozzanatai, jellemzők Horváth Andorra. Gondos Mária Magdolna azokat az életművön belül némileg periferikus helyet elfoglaló paratextusokat veszi górcső alá, amelyekben Deményhez hasonlóan egy azonosítható, sajátos alkotói-pedagógiai észjárást, „aktívvá válást” vél felfedezni. A kiválasztott paratextusokból kérdéseket idéz, melyeket rövid elemzéssel lát el, majd az utolsóban az előszóíró Horváth Andort találkoztatja az esszéíróval egy metapragmatikai belátásokat tartalmazó előszóban, amelyet saját esszékötete elé ír.

Akárhogyan is vegyük kezünkbe a könyvet, a legjobb útmutatót mégis maga Horváth Andor kínálja hozzá: „Több életünk van, nem egy” [11.] – ezzel a mondattal kezdi az önéletrajza első részét, és jól értjük, mire gondol. A kötet szövegeinek mindegyikében benne van valami a fordítóból, tanárból, esszéíróból, szerkesztőből, s ahogy a mozaikokat egymás mellé rakogatjuk, az is nyilvánvalóvá válik, hogy a hiányokat nekünk magunknak kell kitölteni: „Valami úgy maradt félbe, ahogy csak ő hagyhatta félbe, és csak úgy lehet folytatni, ahogy mi folytatjuk” – írják a szerkesztők.